

Wereldgeschiedenis ^{voor} dummies® 2e editie

SPIEKBRIEF

Een effectieve manier om de enorme breedte en diepte van de wereldgeschiedenis te benaderen is door deze op te delen in hapklare stukken informatie. Eén manier om de vele millennia en decennia in perspectief te plaatsen is door te kijken naar veranderende beschavingen en samenlevingen.

Een verkorte tijdlijn van vroege samenlevingen

Rond 9000 v.Chr. Mensen bouwden de eerste van vele opeenvolgende nederzettingen in Jericho, op de huidige Westelijke Jordaanoever.

Rond 7500 v.Chr. Çatal Hüyük, een van de vroegste stedelijke centra ter wereld, ontstond in Zuid-Anatolië (het huidige Turkije).

Rond 3150 v.Chr. Opper-Egypte en Neder-Egypte verenigden zich tot één politieke entiteit onder koning Narmer.

Rond 2800 v.Chr. De Induscultuur (ook Harappacultuur genoemd) bloeide in wat nu Noordwest-India en Zuidoost-Pakistan is.

2200 v.Chr. Ibbi-Sin, heerser over de stadstaat Ur (in het huidige Zuid-Irak, spreek uit als *oer*) was niet in staat een doeltreffende verdediging te organiseren toen de seminomadische Amoriëten herhaaldelijk aanvielen.

Rond 2000 v.Chr. Onder de heerschappij van de Xia-dynastie, die beschouwd wordt als de eerste heersende familie van het koninkrijk, werd China een centrum van op brons gebaseerde metaalbewerking.

Rond 2000 v.Chr. Boeren en herders uit Ethiopië trokken naar het zuiden om zich te vestigen in wat nu Kenia is.

Rond 1800 v.Chr. De stad Troje was een bloeiende kustgemeente in Anatolië.

1760 v.Chr. Japanse boeren begonnen rijst te verbouwen.

1400 v.Chr. Nadat het paleis van Minos in Knossos op Kreta was verwoest, mogelijk door indringers, raakte de eens zo dominante Minoïsche beschaving in verval terwijl Mycene, op het Griekse vasteland, een militair en economisch machtscentrum werd.

Rond 1200 v.Chr. Langs de Golf van Mexico, in de huidige Mexicaanse staat Veracruz, kreeg de Olmeken-beschaving gestalte.

11e eeuw v.Chr. Stammen die afstamden van de aartsvader Abraham verenigden zich tot het koninkrijk Israël onder koning Saul.

771 v.Chr. Opstandige troepen uit de vazalstaat Shen, geallieerd met nomadische stammen uit het westen, overvielen de hoofdstad Haojing (bij het huidige Xi'an, China) en markeerden het einde van de westelijke Zhou-dynastie.

600 v.Chr. Grieken uit wat nu Turkije is, stichtten de stad Marseille in Frankrijk.

509 v.Chr. De Romeinen kwamen in opstand tegen koning Lucius Tarquinius Superbus en verdreven en verbanden hem, waarbij de voormalige monarchie werd vervangen door een republiek in Griekse stijl.

Rond 200 v.Chr. In de Andes (Zuid-Amerika) ontstond de Nazca-cultuur na de ondergang van zijn voorganger, de Chavín-cultuur.

Wereldgeschiedenis ^{voor} dummies® 2e editie

SPIEKBRIEF

Eerste eeuw v.Chr. Meso-Amerikanen, waarschijnlijk van de Olmeken-beschaving, ontwikkelden een kalender die zou worden overgenomen en aangepast door latere precolumbiaanse beschavingen in Mexico en Midden-Amerika. Deze kalender is de meest complexe en nauwkeurige van alle oude kalenders en staat bekend als de Mayakalender.

200 In Midden-Amerika begon wat de klassieke tijd van de Mayabeschaving wordt genoemd.

400 Volgens de overlevering werd in dit jaar de legendarische Richū keizer van Japan na de dood van zijn vader Nintoku.

410 Honorius, keizer van het West-Romeinse Rijk, vertelde de Romeinse gemeenschappen in Brittannië dat zij zichzelf moesten verdedigen, waarmee er de facto een einde kwam aan de Romeinse heerschappij op het eiland.

800 Paus Leo III kroonde de Frankische koning Karel de Grote tot keizer van het Westen, het begin van het Heilige Roomse Rijk.

Negende eeuw Engeland stond onder controle van Angelsaksische heersers.

1200 Na jaren van diplomatie en militair geweld bracht de Centraal-Aziatische stamleider Temüjin oorlogvoerende stamverbanden samen in een Mongoolse alliantie. Hij kreeg de naam Dzjengis Khan en veroverde een gigantisch rijk.

1492 De zeevaarder Christoffel Columbus arriveerde op Amerikaanse eilanden en bracht ziekten met zich mee die de inheemse bevolking van het westelijk halfrond zouden decimeren in een tijd waarin Spanje, Portugal, Frankrijk, Engeland en andere Europese mogendheden de Amerikaanse continenten met geweld koloniseerden.

1510 Spanje begon met regelmatige verschepingen van tot slaaf gemaakte arbeiders uit Afrika naar zijn kolonies in de Nieuwe Wereld.

1619 De gouverneur van Virginia, een Engelse kolonie, kocht 'zo'n 20' Afrikanen om als onvrijwillige arbeiders te dienen.

1800 De wereldbevolking naderde de 1 miljard.

1807 Het Britse parlement nam de Abolition Act aan, die de Britse deelname aan de trans-Atlantische slavenhandel verbood.

1830 Griekse revolutionairen verklaarden zich onafhankelijk van het Ottomaanse Rijk.

1917–1918 Aan het einde van de Eerste Wereldoorlog hielden het Ottomaanse, het Oostenrijks-Hongaarse, het Duitse en het Russische Rijk op te bestaan.

1997 Prins Charles, troonopvolger van het Verenigd Koninkrijk, verklaarde 'het einde van het (Britse) Rijk' toen China vreedzaam bezit nam van het grondgebied van Hongkong, een Britse kolonie sinds 1841.

2021 De Verenigde Naties schatten de wereldbevolking op 7.903.857.918.

Inhoud in vogelvlucht

Inleiding	1
Deel 1: Zin in geschiedenis	5
HOOFDSTUK 1: Een pad volgen naar het heden	7
HOOFDSTUK 2: De werkelijkheid opgraven	21
HOOFDSTUK 3: Geschiedenis in perspectief plaatsen	33
Deel 2: Kracht vinden in aantallen	47
HOOFDSTUK 4: Een kwestie van beschaving	49
HOOFDSTUK 5: Opkomende en ondergaande rijken	69
HOOFDSTUK 6: De middeleeuwen als tussenstation	89
HOOFDSTUK 7: Wie gaat de wereld domineren?	105
HOOFDSTUK 8: Graaien maar!	129
HOOFDSTUK 9: De teugels aantrekken en het verzet ertegen	157
Deel 3: Antwoorden zoeken	187
HOOFDSTUK 10: Geloof en gelovigen	189
HOOFDSTUK 11: Begerig naar wijsheid: de impact van filosofie	213
HOOFDSTUK 12: Christen zijn, maar denken op z'n Grieks	231
HOOFDSTUK 13: Het nieuwe ontwakken: de renaissance	243
HOOFDSTUK 14: De Reformatie	265
HOOFDSTUK 15: Aandacht voor wetenschap en verlichte ideeën	289
Deel 4: Oorlog voeren	307
HOOFDSTUK 16: Gooien met stenen en speren: ouderwetse oorlogvoering	309
HOOFDSTUK 17: De voortschrijdende oorlogstechnologie	325
HOOFDSTUK 18: Moderne oorlogvoering	341
Deel 5: Personen	359
HOOFDSTUK 19: Iets legendarisch tot stand brengen	361
HOOFDSTUK 20: Eeuwige roem op het slagveld	375
HOOFDSTUK 21: Verkennen en 'ontdekken'	389
HOOFDSTUK 22: De bordjes verhangen: rebellen en revolutionairen	405
Deel 6: Het deel van de tientallen	423
HOOFDSTUK 23: Tien onvergetelijke jaartallen	425
HOOFDSTUK 24: Tien essentiële documenten	433
Index	443

1

Zin in geschiedenis

IN DIT DEEL . . .

Volg je de draad van oorzaak en gevolg die verweven is met elk deel van de menselijke ervaring. Als je wilt weten hoe de dingen zijn geworden zoals ze nu zijn, kijk dan naar het verleden.

Zie je hoe mythen en artefacten (zoals de ruïnes van ooit grote steden en zelfs de bewaard gebleven overblijfselen van onze voorouders) schitterende aanwijzingen geven over de werkelijkheid van de oude wereld en het begin van wat wij geschiedenis noemen.

Zet je de geschiedenis en haar persoonlijkheden in perspectief en bedenk je hoelang mensen al veel van dezelfde dingen hebben gedaan die mensen vandaag de dag nog steeds doen: kopen, verkopen, koken, verliefd worden, reizen en oorlog voeren.

Overwegen hoe het verleden het heden heeft gevormd

Nadenken over de opmerkelijke reis van de mensheid

Een weefpatroon van historische draden ontwarren

Hoofdstuk 1

Een pad volgen naar het heden

Al na twee decennia in de 21e eeuw is de mensheid op een verkeersdrempel gestuit in de vorm van een pandemie. De pandemie was een nieuwe virusziekte, relatief goedaardig bij veel patiënten, maar dodelijk bij anderen en uiterst onvoorspelbaar. Omdat de ziekte nieuw was voor onze soort, had niemand een immuunrespons paraat. Het zeer besmettelijke virus verspreidde zich razendsnel over de wereld. Immunologen, de wetenschappers die experts zijn in deze dingen, moesten gaandeweg uitzoeken hoe ze de ziekte konden bestrijden.

De Wereldgezondheidsorganisatie noemde het virus SARS-CoV-2, *severe acute respiratory syndrome coronavirus 2* (naar een voorganger in 2003). De WHO noemde de ziekte COVID-19, voor coronavirusziekte 2019, het jaar waarin het virus werd geïdentificeerd.

De aard van de dreiging en de manier waarop ermee moet worden omgegaan, hebben tot een wereldwijd debat geleid. Sommige regeringen namen snelle, beslissende maatregelen om het virus in te dammen, terwijl andere besloten het langzamer aan te doen. Die laatste aanpak bleek niet effectief te zijn, omdat het aantal besmettingen tot grote hoogten steeg.

Een ander punt van discussie was waarom de wereld onvoorbereid was. ‘Volksgezondheidsexperts hebben decennia lang een nieuwe pandemie voorspeld,’ verzuchtten de experts. ‘Waarom hadden overheden geen plan?’ vroegen journalisten. ‘Waarom heeft niemand dit zien aankomen?’ vroegen podcasters zich vertwijfeld af. ‘Het is allemaal doorgestoken kaart!’ schreeuwden te veel complotdenkers.

De pandemie veranderde de wereld. Volgens de Johns Hopkins University doodde de ziekte wereldwijd meer dan 4 miljoen mensen tegen het midden van 2021, en het aantal stijgt opnieuw. De pandemie zorgde voor een stagnatie van de wereldeconomie en beïnvloedde de manier waarop mensen hun werk deden, en ook waar en hoe ze verkozen te leven.

Maar dit boek gaat niet over een pandemie in de 21e eeuw, net zomin als het gaat over de builenpest die Europa en Azië teisterde in de 14e eeuw. Het gaat ook niet over moderne epidemiologie of economie. Het gaat over twee bredere vragen: ‘Hoe zijn de dingen zo geworden?’ en ‘Waarom is de wereld zoals hij is?’

Er zijn te veel jaren van menselijke activiteit op aarde geweest, te veel levens geleefd, te veel ziekten, technologische doorbraken, migraties, oorlogen, moorden, huwelijken, kroningen, revoluties, recessies, natuurrampen en financiële ineenstortingen, om de route van de mensheid eenvoudig te kunnen traceren. Te veel historici hebben gebeurtenissen op te veel tegenstrijdige manieren geïnterpreteerd. Wat ik hoop dat je vindt in dit boek, is een algemeen beeld van hoe de menselijke geschiedenis jou en de wereld waarin je leeft tot de huidige werkelijkheid heeft gebracht. Tot het hier en nu.

De tijdmachine opstarten

Als je van klassieke tekenfilms op tv houdt, heb je misschien weleens gehoord van de WABAC Machine (uitgesproken als ‘way back’). Het was een fictieve tijdmachine gebouwd en bestuurd door een geniale hond genaamd Mr. Peabody. In elke aflevering in de Amerikaanse tekenfilmserie *Rocky and His Friends* uit de jaren zestig, transporteerden de hoogbejaafde hond en zijn vriendje Sherman zichzelf naar een historische omgeving (denk aan het oude Rome, het Amerika van de Onafhankelijkheidsoorlog of het middeleeuwse Engeland), waar ze omgingen met beroemde mensen en een belachelijk absurd dilemma oplosten waarmee de cartoonversies van Julius Caesar, George Washington of koning Arthur worstelden. Aldus lieten Mr. Peabody en Sherman de gebeurtenissen die wij als geschiedenis beschouwen hun juiste loop nemen.

Deze afleveringen waren een parodie op een klassiek sciencefictionthema. Verhalenvertellers gebruiken vaak tijdreizen voor hun plot. De Amerikaanse romanschrijver Mark Twain deed het in 1889 met *A Connecticut Yankee in King Arthur's Court*. De Engelsman H.G. Wells volgde dit voorbeeld in 1895 met *The Time Machine*, hoewel hij zijn hoofdpersoon (alleen aangeduid met 'de Tijdreiziger') naar de toekomst stuurde. Andere voorbeelden zijn de talrijke verschijningsvormen van Doctor Who op de Britse tv tot honderden romans, stripverhalen, toneelstukken, films en video-games.

Vaak gaan deze verhalen over iemand die teruggaat in de tijd om iets in het heden te veranderen of om te voorkomen dat het heden op een bepaalde manier wordt veranderd die een toekomstige catastrofe zal veroorzaken. Eén kleine ingreep in het 'tijdcontinuüm', zoals het vaak wordt genoemd, kan leiden tot een compleet andere keten van gebeurtenissen, zoals je je vast nog wel kunt herinneren uit de filmreeks *Back to the Future*.

Natuurlijk is niemand hiertoe in staat.

BELANGRIJK

Jij kunt echter wel meer van het heden begrijpen als je terug in de tijd reist in je hoofd en zo nadenkt over de manier waarop de gebeurtenissen van gisteren vandaag gevormd hebben. Je kunt nadenken over hoe wat er tien jaar geleden gebeurde dit jaar vormgeeft en hoe een enkele verandering ergens in het verleden het heden anders had kunnen maken. Historici spotten met dit 'wat als'-spel, maar het is een hulpmiddel om je hoofd de geschiedenis in te krijgen.

Wat als de destijds zittende president Donald Trump de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 2020 had gewonnen in plaats van uitdager Joe Biden? Zou een boze menigte de daaropvolgende januari het Capitool van de VS hebben bestormd? Hoe anders zou de Amerikaanse politiek eruit hebben gezien? Wat als de kiezers in het Verenigd Koninkrijk er in een referendum in 2016 niet voor hadden gekozen uit de Europese Unie te stappen? Zouden de banken of de visserijsector van dat land er vandaag beter of slechter aan toe zijn? En de Britten zelf?

Trouwens, wat als Japan de Amerikaanse vloot bij Pearl Harbor niet had aangevallen in 1941? Of wat als de terroristen die op 11 september 2001 vliegtuigen lieten crashen in het World Trade Center en het Pentagon, waren tegengehouden voordat ze aan boord konden gaan? Denk aan de levens die zouden zijn gered en het verdriet dat zou zijn afgewend. Stel je je de jaren daarna eens voor. Wat zou er anders zijn geweest?

In het geval van het World Trade Center zouden er geen Amerikaanse troepen naar Afghanistan gestuurd zijn, om maar iets te noemen. Die invasie veranderde in een twee decennia durend conflict, de langste oor-

log van de Verenigde Staten. En als het Trade Center niet was ingestort, zou er dan die andere Amerikaanse oorlog in het Midden-Oosten zijn geweest, die in Irak? We kunnen het niet zeker weten, maar we weten dat veel levens zijn veranderd door die tragische aanslag in 2001.

Van voetpad naar snelweg: voortbouwen op een nederig begin

Mensen waren vroeger jager-verzamelaars. Er is misschien een minieme kans dat je nog steeds op die manier leeft en al je voedsel uit de natuur om je heen haalt. Maar ik betwijfel het. In plaats daarvan ben je een student, een kantoormedewerker of misschien een vrachtwagenchauffeur. Misschien schrijf je programmacode, of ben je een IT-specialist. Je oefent een van de duizenden beroepen uit die de vroege mensheid zich niet kon voorstellen. Je gebruikt instrumenten zoals mobiele telefoons en gps, dingen waar men zelfs niet eens over durfde te dromen toen ik geboren werd in het midden van de 20e eeuw, laat staan aan het begin van de beschaving. Toch zit ik hier te tikken op een computertoetsenbord, controleer ik mijn schamele beleggingen online en luister ik naar mijn playlist bij een streamingdienst, net als een modern mens.

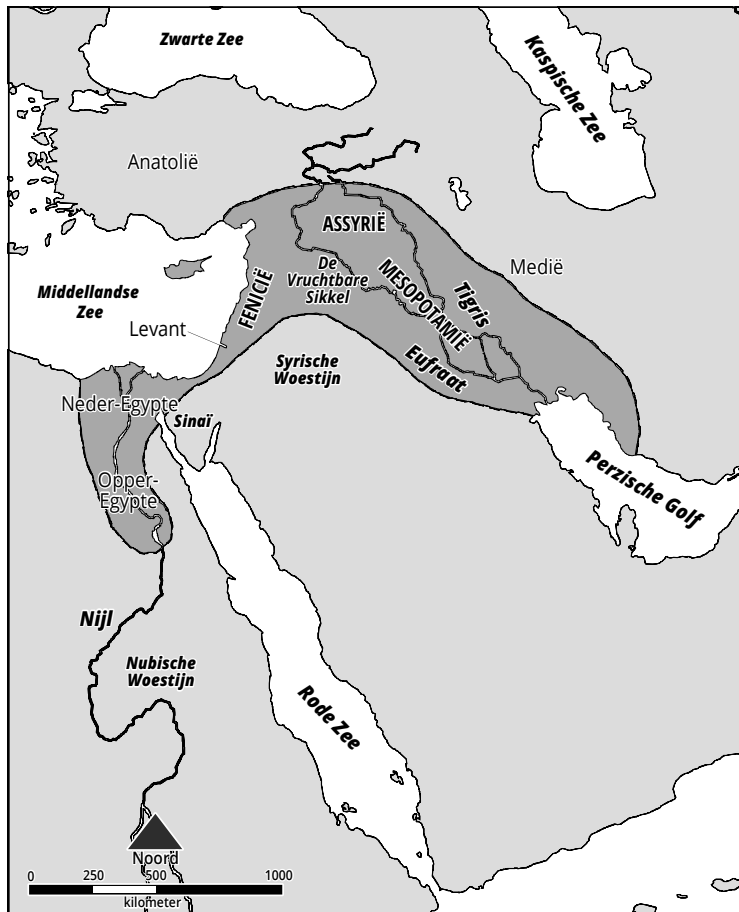
In zekere zin zijn hier ook de mensen van 30.000 jaar geleden, mijn voorouders en de jouwe. Ze hebben misschien veel gedacht aan bessen, zaden, insecten en larven, schelpdieren en het calorierijke beenmerg van gedode dieren. Maar ze waren begiftigd met dezelfde biologische basisuitrusting die wij vandaag de dag hebben. Het waren gereedschappen gebruikende tweevoeters met grote hersenen en opponeerbare duimen en na tienduizenden jaren bij de dag te hebben geleefd van wat ze konden vinden of doden, verspreidden sommigen van hen zich over de hele wereld.

Gedwongen door omstandigheden (bijvoorbeeld klimaatverandering) of geïnspireerd door nieuwe mogelijkheden, reisden ze vanuit de weelderige bossen, savannegebieden en zee-kusten van Afrika om de barre uitdagingen van vrijwel elke omgeving op aarde aan te gaan, waaronder bergen, woestijnen, bevroren steppen en afgelegen eilanden. Uiteindelijk ruilden ze stenen speerpunten en schrapers in voor gereedschap en wapens gemaakt van koper, daarna van brons en daarna van ijzer... en bouwden uiteindelijk dingen als geïntegreerde microcircuits en Marsverkenners. Die mensen reisden en pasten zich aan en innoveerden helemaal tot vandaag aan toe. Zij zijn jij en ik. Op een vreemde manier is toen ook nu.

Zo'n 12.000 jaar geleden, niet lang na het einde van de laatste ijstijd, gingen sommige mensen (waarvan technologie grotendeels bestond uit

stokken en stenen) zich permanent vestigen. Zij ontdekten dat als ze zaden in de grond stopten, er planten uit kwamen en dat dit proces het best werkte als ze in de buurt bleven om de planten te verzorgen. Dit besef leidde uiteindelijk tot landbouw.

Geleerden wijzen naar een gebied dat zij de Vruchtbare Sikkkel of Halve-maan noemen (zie figuur 1.1) als het ontstaansgebied van de vroege landbouw. In de vorm van een halve maan strekte de Vruchtbare Sikkkel zich uit van wat nu West-Iran en de Perzische Golf is, door de riviervalleien van het huidige Irak naar het westen van Turkije. Vervolgens maakte dit gebied een hoek naar het zuiden langs de Middellandse Zeekust en de rivier de Jordaan door Syrië, Libanon, Jordanië, Israël, Palestina en naar Noord-Afrika en de Nijlvallei van Egypte. De sikkkel is de plaats waar archeologen enkele van de oudste steden ter wereld hebben gevonden.

FIGUUR 1.1:
De Vruchtbare Sikkkel strekte zich uit van de Perzische Golf door Irak en tot in Turkije, Syrië, Libanon, Jordanië, Israël, Palestina en de Nijlvallei van Egypte.

De kettingreactie die beschavingen start, gaat ongeveer als volgt: landbouw leidt ertoe dat mensen in ruil voor meer voedsel op dezelfde plek blijven en overvloedig voedsel maakt bevolkingsgroei mogelijk. Als de groep een bepaalde omvang bereikt, is er weinig kans om terug te keren naar een leven als jager-verzamelaars, omdat er niet genoeg voedsel is voor zoveel mensen. Ruimschoots voldoende voedsel geeft de groeiende bevolking ook goederen om te verhandelen. Handel leidt tot meer handel, wat leidt tot meer goederen en welvaart. Niet iedereen werkt meer op het land. Sommigen kunnen zich specialiseren in het vervoeren van goederen; anderen kunnen gebouwen bouwen of zich misschien toeleggen op het maken van wapens, die gebruikt worden om hun eigen rijkdom te beschermen of om die van anderen af te pakken. Ambachtslieden maken sieraden en veranderen alledaagse voorwerpen (pijlpunten, potten, manden) in esthetische objecten. De samenleving ontwikkelt meerdere lagen. Gebouwen verrijzen. Dorpen worden stadjes. Steden verrijzen. Handel vereist het bijhouden van hoeveelheden en waarden, wat op zijn beurt een manier vereist om informatie vast te leggen. Getalstelsels worden uitgevonden. Schrijven volgt. Prehistorie wordt historie.

Voor je het weet, zit een Engelssprekende vrouw in Florida, wier verschillende voorouders Spaans, Iers, Keltisch en Japans spraken, in haar Zuid-Koreaanse auto vast in het verkeer op de snelweg, een soort autoweg die is uitgevonden in Duitsland. Ze nipt van een kop koffie geogost in El Salvador, gebrouwen in Italiaanse stijl in een machine die in China volgens Zwitserse specificaties is gemaakt. Op de satellietradio in haar auto brengt een stem vanuit Londen nieuwsberichten over uitbraken van ziekten, razende bosbranden, overstromingen en een nieuwe orkaan. De berichten komen uit Griekenland, Canada, China en Haïti. Ze steekt haar hand uit en schakelt naar een zender met een muziekstijl die in Jamaica is uitgevonden door Engelssprekende mensen van Afrikaanse afkomst.

Oorlog! Waar is het goed voor? Voor de geschiedenisboeken natuurlijk

Een kijk op de geschiedenis die alleen vooruitgang ziet (deze vooruitgang leidt tot die geweldige vooruitgang, die leidt weer tot een andere ongeloflijke doorbraak enzovoort) houdt geen rekening met het feit dat mensen vreselijk kunnen zijn. Sommigen zijn meedogenloos, sommigen zijn destructief, sommigen zijn dom en velen zijn haatdragend. Vaker nog zijn mensen gewoon onnadenkend en onvoorzichtig. Jij niet, natuurlijk. Jij bent een en al medeleven en begrip en in staat om grootse dingen te doen. En we hebben allemaal wel van iemand gehoord wiens vermogen om deze

wereld beter te maken onvoorstelbaar is. Maar het menselijk ras produceert ook slechte karakters en slechte resultaten.

Een groot deel van dit boek gaat over oorlog. Ik zou willen dat het niet zo was, maar om redenen die antropologen, psychologen, historici, politici, economen en vele anderen nooit hebben kunnen ontrafelen, is er altijd wel iemand die iemand anders in elkaar wil slaan, aan een speer wil rijgen, neerschieten of opblazen. Geschiedenis is maar al te vaak een verslag van hoe een groep mensen, onder de vlag van Perzië, Dzjengis Khan, Willem van Normandië, keizerlijk Japan of wat dan ook, besloot een andere groep mensen onder de voet te lopen. Veel van zulke pogingen slaagden, als succes gedefinieerd kan worden als het doden van anderen en het stelen van hun land, middelen, rijkdom, vrouwen, kinderen enzovoort.

CITAAT

Een van mijn favoriete citaten over oorlog is afkomstig van de historica Barbara Tuchman: 'Oorlog is de uitkomst van misrekeningen'. Het benadrukt twee feiten: veel beslissingen die in een oorlog genomen worden, blijken verkeerd te zijn en veel succesvolle oorlogsstrategieën blijken het resultaat te zijn van stom geluk.

Historici noemen de 20e eeuw de misschien wel ergste ooit in termen van oorlog en zijn tol; niet omdat mensen oorlogszuchtiger waren geworden, maar omdat wapens zoveel dodelijker waren geworden en het transport zoveel sneller. Tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) en nog meer tijdens de Tweede Wereldoorlog (1939-1945) reikten de vernietigingsmachines verder en richtten meer schade aan dan ooit tevoren.

Oorlogen sinds de Tweede Wereldoorlog zijn enigszins beperkt gebleven tot een regio of uitgevochten vanuit de gedachte dat geen van beide partijen het wapengebruik te ver zou laten escaleren. Tijdens de Vietnamoorlog, een conflict tussen communistisch Noord-Vietnam en de nationalistische regering van Zuid-Vietnam, had elke partij bondgenoten met diepe zakken en nucleaire wapens. De Sovjet-Unie en China leverden voorraden en wapens aan de Noord-Vietnamezen, terwijl de Verenigde Staten militaire adviseurs en vervolgens, vanaf 1965, troepen stuurden om voor Zuid-Vietnam te vechten. Het militaire conflict verspreidde zich naar Cambodja en Thailand, maar niet over de hele wereld. De Amerikanen, hoewel zeer achterdochtig en bewapend tegen zowel de Chinezen als de Sovjets, vermeden een totale oorlog met beide.

BELANGRIJK

In de 21e eeuw heeft de mensheid meer dan genoeg vernietigingskracht om iedereen op aarde te doden. Bedenk dat er twee soorten vooruitgang zijn: constructieve (zoals in de handel, vreedzame innovatie, geneeskunde, culturele uitwisseling en dergelijke) en destructieve (zoals in thermonucleaire wapens).

De menselijke vooruitgang is ook beïnvloed door rampen zoals vulkaanuitbarstingen, overstromingen, droogten en ziekten. De builenpest in de 14e eeuw, bekend als de Zwarte Dood, veranderde de geschiedenis deels omdat het de bevolking van Europa en Azië zo drastisch verminderde. Zo veel minder mensen betekende dat hun arbeid meer waard werd, dus was er meer welvaart. Meer welvaart betekende meer vraag naar goederen, wat in Europa leidde tot een zoektocht naar betere handelsroutes, die westerlingen naar plaatsen als India, China en Amerika brachten. De resultaten waren goed voor Europeanen, maar desastreus voor Indiërs, Chinezen en de oorspronkelijke Amerikaanse bevolking.

Ook in de 21e eeuw wordt de wereld geconfronteerd met nieuwe uitdagingen, die wellicht gevaarlijker zijn dan grote voorraden nucleaire wapens. Het veranderende klimaat (hetere zomers, smeltende gletsjers, zwaardere en vaker voorkomende stormen en een stijgende zeespiegel) zal ons allen in de niet al te verre toekomst voor grote problemen stellen.

Het weefpatroon van de geschiedenis begrijpen

Een veelgebruikte vergelijking is dat menselijke gebeurtenissen door de eeuwen heen een 'rijk wandtapijt' vormen. Maar veel lezers en studenten zijn niet zo bekend met wandtapijten; dat zijn decoratieve stoffen die meestal aan een muur worden gehangen om het vakmanschap te tonen waarmee ze gemaakt zijn. Wandtapijten, gemaakt door draden op zo'n manier te weven dat de kleuren van de draden herkenbare vormen en tafereel vormen, worden 'rijk' genoemd omdat mensen rijk moeten zijn om ze te bezitten. Een klassiek wandtapijt wordt met de hand geweven; het kost veel tijd en vaardigheid om het te produceren, wat het duur maakt. Bovendien is het een ingewikkeld proces. Elke draad draagt een miniem percentage bij aan de voltooide afbeelding.

Geschiedenis lijkt daarop, ook al vervlechten de draden zich wat willekeurig en is de afbeelding vaak moeilijk te onderscheiden. Maar met geschiedenis kun je een draad volgen en nagaan waar hij andere draden kruist om te zien hoe het beeld zich heeft gevormd tot wat je herkent als het historische heden.

Achteruit weven

Geschiedenis wordt vaak in chronologische volgorde verteld, wat logisch is. Veel van de inhoud van dit boek wordt gepresenteerd in chronologische

volgorde, maar niet alles. Ik dacht dat het een goed idee zou zijn om enkele grote invloeden op hoe mensen zich gedragen apart te behandelen, zoals filosofie en religie, manieren van oorlogvoering en zelfs individuele persoonlijkheden. Door deze ontwikkelingen een eigen deel van het boek te geven (3, 4, en 5), krijg je de kans om dezelfde gebeurtenissen en tijdsperken te bekijken vanuit verschillende perspectieven.

Maar zelfs als ik je de dingen vertel in de volgorde waarin ze gebeurd zijn, verwijs ik soms naar latere ontwikkelingen die het gevolg zijn van gebeurtenissen uit een ver verleden, of gebruik ik moderne voorbeelden van hoe dingen vandaag de dag kunnen werken zoals ze toen deden (wanneer *toen* ook was).

Bij het bestuderen van de geschiedenis, helpt het om eerst na te denken over waar de mensheid nu is en dan achteruit te werken, door de vragen te stellen die de journalisten, experts en podcasters stelden toen ze het hadden over de coronapandemie: hoe zijn we hier gekomen? Waarom zijn we hier nu en niet later of eerder? Je hoeft trouwens niet te beginnen met nu. Je kunt achteruit werken vanaf een interessante gebeurtenis die begon in bijvoorbeeld 2003.

Eerder in dit hoofdstuk noemde ik zo'n gebeurtenis, de oorlog in Irak. Die begon toen Amerikaanse vliegtuigen een bunker bombardeerden waar de Iraakse president Saddam Hoessein geacht werd een vergadering te hebben met de top van zijn staf. (De aanval was niet succesvol, maar werd gevolgd door een invasie die uiteindelijk leidde tot zijn gevangenneming en executie.) Om elke draad van die oorlog door de tijd heen te volgen, zou te ambitieus zijn, maar je kunt er wel een paar volgen. Warm de tijdmachine maar op.

Een van de redenen die de Amerikaanse president George W. Bush en zijn adviseurs aanvoerden om Irak binnen te vallen, was de noodzaak om een wrede dictator te verwijderen. Saddam kwam in 1979 aan de macht, toen zijn neef en voorganger Ahmed Hassan al-Bakr aftrad of (zoals velen geloven) werd afgezet. Al-Bakrs carrière omvatte het verdrijven van twee eerdere militaire dictators en het helpen omverwerpen van de Iraakse monarchie in 1958.

De monarchie dateerde uit de jaren twintig van de vorige eeuw, toen Groot-Brittannië, dat Irak als kolonie regeerde, Faisal I als koning installeerde. Als afstammeling van de familie van de profeet Mohammed was Faisal niet afkomstig uit Irak, maar uit Saoedi-Arabië en de Britten verwachtten dat hij aan de leiband van Londen zou lopen. Toch hielp hij de onafhankelijkheid van Irak veilig te stellen voordat hij stierf.

De Volkenbond, een kortstondige voorloper van de Verenigde Naties, had Irak na de Eerste Wereldoorlog in elkaar geflanst. De organisatie gaf Groot-Brittannië de leiding over Bagdad en Basra, twee aangrenzende delen van het oude Ottomaanse Rijk (dat in de Eerste Wereldoorlog uiteenviel) en voegde daar een paar jaar later Mosoel in het noorden aan toe.

De Ottomanen veroverden dat gebied voor het eerst in 1535. Bagdad (later de hoofdstad van Irak) was een centrum van de islamitische wereld sinds de Arabieren de regio in de zevende eeuw veroverden; daarvoor was het een provincie van het Perzische Rijk. Alexander de Grote veroverde de regio in de vierde eeuw v.Chr. (De aanduiding v.Chr. kan verwarrend zijn. Het betekent vóór de tijd van Jezus; in dit geval 400 jaar daarvóór. In hoofdstuk 3 ga ik dieper in op v.Chr., n.Chr. en A.D.)

Toen Alexander in 323 v.Chr. stierf, bevond hij zich net ten zuiden van de stad Bagdad, in Babylon, een van de beroemdste plaatsen in de oudheid en een van die vroege steden die in de Vruchtbare Sikkell ontstonden nadat de landbouw op gang kwam. Babylon was de hoofdstad van een koninkrijk dat in de negentiende eeuw v.Chr. gesticht was door een volk genaamd de Amorieten. Archeologen denken dat het een veel oudere plaats was die tegen 2400 v.Chr. uitgroeide tot een stad, meer dan 4400 jaar geleden.

Kruisende draden

Oké, de voorgaande paragraaf is een zeer oppervlakkige weergave van een draad die ik voor het gemak 'Wat was Irak vroeger en wie regeerde het?' noem. Deze bespreking is zo oppervlakkig dat ik delen heb overgeslagen waarin verschillende veroveraars vchten om het gebied en de heerschappij erover voortdurend wisselde. De beroemde Turks-Mongoolse veroveraar Timoer Lenk nam het bijvoorbeeld een tijdlang in bezit in de veertiende eeuw. Zijn draad zou je terugvoeren naar zijn voorvader Dzjengis Khan, een groot Mongools krijger en heerser. En diens draad kan je weer vooruit brengen (het werkt in beide richtingen) naar Dzjengis' kleinzoon Koeblai Khan, een dertiende-eeuwse keizer van China.

Maar toen ik die ene draad achteruit volgde vanaf Irak in de 21e eeuw, kruiste ik andere draden. Op één kruispunt lag de Eerste Wereldoorlog, die werd uitgelokt door een Servische nationalistische opstand tegen de Oostenrijkse overheersing van Bosnië. Die oorlog veranderde de kaart van Europa en bracht niet alleen het Ottomaanse Rijk ten val, maar ook het Russische, Duitse en Oostenrijks-Hongaarse Rijk.

De val van het Russische Rijk leidde tot de oprichting van de Sovjet-Unie, een militaire supermacht en aartsrivaal van de Verenigde Staten gedu-

rende een groot deel van de twintigste eeuw. Dan is er het feit dat de Eerste Wereldoorlog eindigde met het Verdrag van Versailles van 1919, waarvan de strenge voorwaarden die aan Duitsland werden opgelegd deels verantwoordelijk worden gehouden voor de opkomst van Adolf Hitler en de Tweede Wereldoorlog. De oorlog leidde ook tot de oprichting van de Volkenbond, die de groep gebieden samenvoegde die wij kennen als Irak.

En weer terug naar af

Het Duitse Rijk was een opvolger van het Heilige Roomse Rijk. Het Heilige Roomse Rijk (niet te verwarren met het eerdere Romeinse Rijk) was een unie van Midden-Europese territoria die teruggingen tot Otto de Grote in 962. Het werd beschouwd als een voortzetting van het Frankische Rijk, gesticht in 800, toen paus Leo III Karel de Grote tot keizer van het Westen kroonde; waarmee hij hem in feite de opvolger maakte van de Romeinse keizers die teruggingen tot Augustus, wiens heerschappij begon in 27 v.Chr.

Als je Leo's pauselijke draad volgt, kom je bij paus Urbanus II, die in 1095 de christenen van Europa opriep oorlog te voeren tegen de Turken, in het bijzonder de dynastie van de Seltsjoeken, die de stad Jeruzalem en het land eromheen beheersten, dat door christenen beschouwd werd als het Heilige Land.

Urbanus' oorlog werd de eerste kruistocht, gevolgd door ten minste negen andere kruistochten gedurende meerdere eeuwen, waarin christenen uit Europa naar het oosten trokken om gebied te veroveren in West-Azië. Het is niet verrassend dat deze invallen bijdroegen tot blijvende haatgevoelens van veel moslims jegens christenen en het Westen.

Je zou een draad kunnen volgen tussen de kruistochten en latere anti-Amerikaanse sentimenten, zoals die van de beruchte terroristische organisatie IS (Islamitische Staat). (Verwarrend genoeg wordt de groepering ook ISIS [Islamitische Staat van Irak en Syrië], ISIL [Islamitische Staat van Irak en de Levant] en Daesh genoemd.) Die draad kruist ook de draad waarin de Verenigde Naties wat Brits Palestina was geweest (een ander gebied dat na de Eerste Wereldoorlog was ontstaan) opdeelden in Arabische en Joodse gebieden om ruimte te maken voor de moderne staat Israël.

Voor de opkomst van IS viel een andere terroristische groep, Al Qaida, de Verenigde Staten aan op 11 september 2001. De Amerikaanse reactie was een 'war on terror' die de invasie van Afghanistan omvatte, waar de leiders van Al Qaida zich schuilhielden, en vervolgens de invasie van Irak, waarvan men dacht dat de leider verboden wapens verborg en terroristische groeperingen hielp. Die tweede invasie en oorlog destabiliseerde

Irak voor vele jaren en verschafte IS een plek om vorm te krijgen en te groeien. En ik ben weer terug bij af.

De connecties leggen

Als je niet warm wordt van die vergelijking met een tapijt en de draad allang bent kwijtgeraakt, wat dacht je dan van het idee van 'six degrees of separation', oftewel zes graden van verwijdering. Het achterliggende idee is dat iedereen op aarde kan worden gekoppeld aan iedereen in zes of minder interacties. Afhankelijk van welke interpretatie van dit idee jou aanstaat, kan de interactie zo simpel zijn als een gedeelde kennis of een handdruk. Sommigen noemen het een broodje-aapverhaal, maar een paar onderzoekers hebben geprobeerd het te testen, met wisselende resultaten.

De bedoeling is om de verbinding te maken in zes stappen of minder. Laten we eens kijken of ik dat kan doen tussen Alexander de Grote, die stierf in het oude Babylon, en de oorlog in Irak die begon in 2003.

- 1. De veroveringen van Alexander verspreidden de Griekse invloed rond de Middellandse Zee.**
- 2. Romeinen omarmden aspecten van Griekse religie en filosofie.**
- 3. Het Romeinse Rijk nam uiteindelijk het christendom over.**
- 4. De rooms-katholieke kerk bewaarde oude geschriften met klassieke (Griekse en Romeinse) ideeën tot in de middeleeuwen.**
- 5. Christelijke geleerden herontdekten de Griekse filosofie, wat de renaissance inluidde.**

Oeps. Verdorie, ik ben er nog niet.

Historische connecties zijn dus niet zo gemakkelijk te leggen als connecties tussen films en acteurs (het spel heet eigenlijk 'six degrees of Kevin Bacon', de filmacteur), maar ik was op weg. Kijk, de renaissance leidde tot de Verlichting, toen ideeën zoals regeren met toestemming van de geregerden postvatten. Die periode leidde tot de Amerikaanse Revolutie en moderne democratieën, de stijl van regeren die George W. Bush naar eigen zeggen wilde vestigen in het Midden-Oosten na het wegwerken van Saddam Hoessein, door Irak binnen te vallen, wat hielp om in Irak en Syrië de opkomst mogelijk te maken van IS. Dat is meer dan zes stappen, maar toch niet slecht.

De eeuwen op het spoor

Vóór 12.000 v.Chr. Het pleistoceen, tegenwoordig bekend als de laatste grote ijstijd, eindigt nadat de ijskappen zich noordwaarts terugtrekken.

Misschien 10.000 v.Chr. Agrarische samenlevingen ontwikkelen zich in de Vruchtbare Sikkkel in het Midden-Oosten.

Rond 2400 v.Chr. De nederzetting Babylon, gelegen tussen de rivieren Tigris en Eufraat, is uitgegroeid tot een stad.

Ongeveer 323 v.Chr. Alexander de Grote sterft aan koorts in de oude stad Babylon.

27 v.Chr. Augustus wordt de eerste Romeinse keizer.

962 Otto de Grote wordt gekroond tot keizer van het Heilige Roomse Rijk in Aken, Duitsland.

1535 Ottomaanse Turken veroveren Bagdad.

1919 Het Verdrag van Versailles legt de vredesvoorwaarden vast om de Eerste Wereldoorlog officieel te beëindigen.

1932 Het koninkrijk Irak wordt onafhankelijk van het Britse gezag.

1947 De Verenigde Naties verdelen wat Brits Palestina was in Joodse en Arabische gebieden.

1965 De Verenigde Staten vergroten hun betrokkenheid in de Vietnamoorlog door het sturen van troepen om te vechten aan de zijde van de Zuid-Vietnamese regering.

2001 Negentien zelfmoordterroristen kapen vier commerciële lijnvliegtuigen en slagen erin twee ervan in het World Trade Center in New York te laten crashen en een derde in het Pentagon in Washington, D.C. Het vierde vliegtuig stort neer in Pennsylvania.

2003 De Verenigde Staten en Engeland vallen Irak binnen, samen met kleine contingents troepen van andere geallieerde landen.

2016 Het Verenigd Koninkrijk stemt in een referendum over afscheiding van de Europese Unie, een stap die bekend staat als de Brexit.

2019 Een voorheen onbekende virusziekte, COVID-19, steekt de kop op in China en is op weg om de snelst verspreidende pandemie te worden die de wereld ooit heeft gezien.

2021 President Joe Biden trekt de Amerikaanse troepen terug uit Afghanistan.

2022 Russische troepen vallen vanuit Rusland en Wit-Rusland buurland Oekraïne binnen.